

Centrul de Informare în domeniul Drepturilor Omului
Информационный Центр по Правам Человека
Human Rights Information Center

GHID

pentru incluziunea dimensiunii minorităților în activități pre-electorale ale organelor electorale, concurențelor electorale și ale mass media

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development and Cooperation SDC
Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare
Швейцарское управление по развитию и сотрудничеству

CONSILIUL PENTRU PREVENIREA ȘI ELIMINAREA
DISCRIMINĂRII ȘI ASIGURAREA EGALITĂȚII
СОВЕТ ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ И ЛИКВИДАЦИИ
ДИСКРИМИНАЦИИ И ОБЕСПЕЧЕНИЮ РАВЕНСТВА
COUNCIL FOR PREVENTING AND ELIMINATING
DISCRIMINATION AND ENSURING EQUALITY

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

MINORITY
YOUTH
MOLDOVA

Notă de recunoștință

Prezentul Ghid a fost elaborat de expertul principal al proiectului Veaceslav (Slava) Balan, cu contribuții din partea lui Evghenii Alexandrovici Goloșceapov (expert-partener și coordonator de proiect), Nicolai Cheleş (asistent de proiect, monitor și liderul Grupului de Tineret pentru Solidaritate Interetnică), Anton Matusenco (monitor și specialist IT în proiect), Marina Șupac (consultant media), Corina Cepoi și Oxana Luteș (ambele colege – Internews Moldova), Ecaterina Balan-Erșova (CIDO), Ștefan Morar (redactare textelor în limba română, doctorand la Universitatea din Montreal), precum și monitorii proiectului inclusiv Serghei Borlac, Marina Ciobanu, Pavel Iovcev, Dina Linețchi, Mihail Plaținda, Mihai Rotaru, Veaceslav Bessarab, Nadejda Peeva, Alexandr Corotaev, Evghenii Anastasiev, Andrei Eșanu, Victor Izbaș, Augustin Stepanov.

Proiectul aduce mulțumiri lui Kostiantyn Ploskyi, Anghelina Gaidarji, Elena Sîrbu, Nicolai Cheleş și Dimitri Yanul pentru asistență în traducerea mini-vocabularului din Ghid în limbi minoritare.

Acest Ghid a fost posibil datorită susținerii și implicării din partea lui Ian Feldman, președintele Consiliului pentru Egalitate, și Olesea Perean, coordonatoare națională a Oficiului ONU pentru drepturile omului în Republica Moldova.

La elaborarea Ghidului au fost valorificate idei și inspirații venite din partea lui Prof. John Packer, director al Centrului pentru cercetări și educație în domeniul drepturilor omului din cadrul Universității din Ottawa (Canada).

Proiectul este implementat de Centrul de Informare în domeniul Drepturilor Omului (CIDO), în parteneriat cu Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității (Consiliul pentru Egalitate) și Oficiul ONU pentru drepturile omului (OHCHR) în Moldova, cu sprijinul financiar acordat de Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare (SDC) și cu cofinanțare din partea Oficiului ONU pentru drepturile omului (OHCHR) în Moldova.

Acestă publicație a fost elaborată de către asociația obștească „Centrul de Informare în domeniul Drepturilor Omului” (CIDO) în cadrul proiectului „Promovarea abordării bazate pe drepturile omului față de minorități în alegeri”. Proiectul este implementat cu sprijinul financiar acordat de Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare (SDC) și Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR), și implementat de către CIDO în colaborare cu Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității (CPEDAE) și Platforma Tineretului pentru Solidaritatea Interetnică (Platforma). Opiniile exprimate în această publicație sunt cele ale autorilor și nu reflectă în mod necesar opiniile SDC, OHCHR, CPEDAE și Platformei.

Cuvânt de salut

Ian Feldman,
*Președintele Consiliului
pentru prevenirea și
eliminarea discriminării și
asigurarea egalității*

Stimați colegi!

În calitate de președinte al Consiliului pentru Egalitate am onoarea să vin cu acest mesaj de salut cu ocazia lansării Ghidului privind incluziunea minorităților în activitățile organelor electorale, partidelor politice și instituțiilor mass media.

Marginalizarea și discriminarea minorităților etno-lingvistice și religioase cu regret rămîne o problemă actuală pentru Republica Moldova. Limba și etnia din an în an se mențin printre cele mai frecvente temeuri în privința cărora Consiliul de Egalitate constată discriminarea. Percepțiile populației în privința unor grupuri, precum romii, africanii, musulmanii, rămîn în continuare în mare parte discriminatorii. Republica Moldova are nevoie de o schimbare majoră în acest domeniu.

Prezentul Ghid este o resursă importantă în schimbarea modului de operare a organelor electorale, partidelor politice și instituțiilor mass media în privința minorităților. Fiind elaborat într-un limbaj accesibil, acest Ghid oferă atît idei de bază despre principalele concepte din domeniul protecției minorităților, cît și recomandări practice în vederea implementării schimbărilor.

Din partea Consiliului pentru Egalitate doresc să aduc mulțumiri echipei Centrului de Informare în domeniul Drepturilor Omului, Oficiului ONU pentru drepturile omului și Agenției Elvețiene pentru Dezvoltare și Cooperare pentru realizarea acestui Ghid.

Sumar

Notă de recunoștință

Cuvânt de salut

Secțiunea 1

Diversitatea – partea componentă a unei societăți contemporane. Majoritatea și minoritățile 3

Secțiunea 2

Informații de bază despre minoritățile din R. Moldova 5

Secțiunea 3

Recunoașterea diversității și îmbrățișarea minorităților ca unica cale spre dezvoltare și progres durabil (exemplele Elveției, Suediei, Finlandei și Canadei) 6

Secțiunea 4

Standardele fundamentale (internaționale și regionale) ale drepturilor omului privind protecția minorităților, inclusiv a aspectelor ce țin de grupuri vulnerabile din minorități 8

Secțiunea 5

Consecințele negative de ignorare și neglijare a diversității și minorităților – tensiuni, violență, separatism, corupție 10

PARTEA PRACTICĂ

Secțiunea 6

Acțiuni practice – Utilizarea activă a limbilor minoritare în comunicare și în informare ... 12

Secțiunea 7

Acțiuni practice – Selectarea cu atenție a vocabularului în abordarea minorităților 15

Secțiunea 8

Acțiuni practice – Abordarea minorităților în comunicări: perspectiva și context 18

Secțiunea 9

Acțiuni practice – Analiza dezagregată a problemelor specifice minorităților și acțiunile / programele specifice (inclusiv electorale) cu incluziunea dimensiunii minoritare 20

Secțiunea 10

Acțiuni practice – Implicarea reprezentanților minorităților în activități (bunele practici) 23

Anexă

DA și NU în comunicare despre minorități 25

Fraze utile în principalele limbi minoritare din Moldova 26

Secțiunea 1

Diversitatea – partea componentă a unei societăți contemporane. Majoritatea și minoritățile

Istoria omenirii este de fapt istoria mișcării și diversității. Popoarele au migrat din loc în loc din cele mai străvechi timpuri, schimbând încontinuu componența etnică și religioasă a zonelor populate.

În acest sens Europa, inclusiv zona Republicii Moldova, a fost una dintre cele mai mari arene de migrație și diversitate. Pe durata ultimelor milenii nu a existat nici-o perioadă când Republica Moldova a fost o zonă cu populație omogenă – pe teritoriul ei în permanență locuind mai multe popoare și grupuri etnice, lingvistice și religioase.

Același lucru este valabil și pentru o mare parte a continentului european, dar și pentru celelalte regiuni ale lumii. Astfel, **diversitatea umană a fost și este o normă și o realitate.**

O altă realitate este faptul că în Europa, inclusiv în Republica Moldova, datorită proceselor migraționale permanente la scară mică și mare, există foarte puțini oameni care de-a lungul generațiilor și-au păstrat „puritatea etnică” – adică sunt moldoveni „puri”, români „puri”, ucraineni „puri”, etc. Majoritatea dintre noi suntem de fapt un „amestec” de etnii. Această diversitate internă (în interiorul omului) și identitatea multiplă sunt larg răspândite în lumea contemporană globalizată și astfel **reprezintă o normă socială.**

Cîteva cifre pentru a ilustra tezele de mai sus:

- În lume actualmente locuiesc circa 4,000–5,000 de popoare (grupuri etno-lingvistice);
- În Europa locuiesc cîteva sute de grupuri etno-lingvistice, circa 11–12% din populația țărilor-membre ale Uniunii Europene sunt minorități etno-lingvistice;
- În România locuiesc cîteva zeci de grupuri etno-lingvistice, minoritățile constituind circa 11% din populația totală (cele mai mari grupuri ca număr fiind maghiari, romi, ucraineni, germani, ruși-lipoveni, turci și tătari);
- În Ucraina, la fel, locuiesc cîteva zeci de grupuri etno-lingvistice, minoritățile constituind circa 22% din populația totală (cele mai mari grupuri ca număr fiind ruși, beloruși, moldoveni, tătari crimeeni, bulgari, unguri, români).

Ca și în cazul etniilor, în lume există sute (posibil mii) de diferite confesiuni și culte. După estimări, numărul adeptilor principalelor religii este următorul:¹

- Religia creștină – circa 2,2 miliarde de adepti (circa 31,5% din populația globală);
- Islam – circa 1,6 miliarde de adepti (circa 23% din populația globală);
- Oameni nereligioși sau indeciși – circa 1,15 miliarde de persoane (circa 16,5%);
- Hinduism – circa 1 miliard de adepti (circa 14–15%);
- Budism – circa 500 milioane de adepti (circa 7–7,5%);
- Alte religii – circa 500 milioane de adepti (circa 7–7,5%).

¹ <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/>

Secțiunea 2

Informații de bază despre minoritățile din R. Moldova

Conform datelor din 2014, în Republica Moldova locuiesc câteva zeci de grupuri etno-lingvistice mari și mici, minoritățile constituind circa 20% din populația totală (datele fără regiunea transnistreană). Cele mai mari grupuri etnice minoritare ca număr sunt:

- ucraineni;
- ruși;
- găgăuzi;
- bulgari;
- romi.

Totodată în Republica Moldova locuiesc și multe alte grupuri etnice mai mici (ca număr), inclusiv:

- polonezi;
- beloruși;
- evrei;
- armeni;
- georgieni;
- azeri;
- turci;
- tătari;
- greci;
- italieni;
- lituanieni;
- diferite grupuri de americani;
- diferite grupuri de arabi;
- diferite grupuri de africani;
- diferite grupuri de asiatici.

Același lucru se referă și la religii – conform Recensământului populației Republicii Moldova din 2014:²

- 90,1% de cei recenzați au declarat că sunt creștini-ortodocși (96,8% din cei care au dat răspuns la întrebare privind apartenența religioasă);
- Peste 25 mii, ceea ce este egal cu 0,9% (0,97%) – adepți ai bisericii creștine evanghelice baptiste;
- Peste 17 mii, ceea ce este egal cu 0,62% (0,66%) – martorii lui Iehova;
- Peste 10 mii, ceea ce este egal cu 0,36% (0,38%) – adepți ai bisericii penticostale;
- Peste 9 mii, ceea ce este egal cu 0,32% (0,35%) – adventiști de Ziua a șaptea;
- Peste 6 mii – atei și agnostici;

2 <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=479&>

- Între 2 și 5 mii:
 - Biserica creștină după Evanghelie;
 - Biserica catolică;
 - Biserica creștină de rit vechi;
 - Biserica luterană;
 - Islam;
- Adepții celorlalte confesiuni religioase sunt peste 1,300 de persoane;
- Persoane care nu au declarat religia – peste 193 mii de oameni (aproape 7% din populație).

Printre confesiuni minoritare mai mici (ca număr de adepți) în Moldova locuiesc adepții Iudaismului, Bisericii Apostolice Armene, Budismului, Bisericii Mormone, Scientologiei, Baha'i, Hare Krishna, Falun Dafa, Bisericii Unificării, etc.

Cele mai diverse din punct de vedere religios (cu numeroase comunități religioase minoritare) sunt:

- mun. Chișinău;
- raionul Briceni;
- raionul Edineț;
- raionul Sîngerei;
- raionul Cahul;
- mun. Bălți.

Secțiunea 3

Recunoașterea diversității și îmbrățișarea minorităților ca unica cale spre dezvoltare și progres durabil (exemplele Elveției, Suediei, Finlandei și Canadei)

Diversitatea culturală – etno-lingvistică și religioasă – este bogăția oricărei țări, care știe cum să o valorifice ca pe un avantaj competitiv pentru dezvoltarea națională, inclusiv pentru creșterea economiei, atragerea investițiilor și crearea locurilor de muncă, pentru avansarea relațiilor internaționale, educației și științei, mass-media, administrației publice și altor domenii. Multe dintre cele mai dezvoltate state ale lumii sunt țări extrem de diverse din punct de vedere etno-lingvistic și religios, dar și care știu a valorifica diversitatea, inclusiv cea care provine din migranți și refugiați.

Elveția

- Țara de 8,5 milioane cu **patru limbi oficiale** – germană, franceză, italiană și reto-romană (o limbă veche de origine latină);
- Circa o sută de etnii pe teritoriul țării (circa 10 grupuri etnice mari);³
- Elveția este diversă și din punct de vedere religios – circa 38% sunt catolici, circa 27% sunt protestanți, circa 5% sunt musulmani, sub 0,5% sunt iudași, peste 21% nu sunt religioși.

Suedia

- Țara de 10 milioane la Nordul Europei este una din campioane europene la capitolul diversității;
- Circa 40–50 de etnii relativ numeroase trăiesc în Suedia;⁴
- Peste 20% din populația Suediei sunt persoane născute în afara Suediei (practic migranți);
- Zlatan Ibrahimovic, renumitul fotbalist suedez este fiul a doi imigranți – tatăl, musulman bosniac, și mama, o catolică de origine mixtă croato-albaneză.

Canada

- Țara de 37 milioane, cu peste o sută de etnii pe teritoriul său, cu 20 de grupuri etnice fiecare constituind peste 1% din populația țării (50 grupuri cu cel puțin 100,000 de oameni fiecare);
- 12 grupuri religioase cu peste 300,000 de adepți fiecare și plus câteva zeci de grupuri mai mici;
- Chrystia Freeland, ministra de externe a Canadei, este fiica unei mame originare din Ucraina de Vest.

3 https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Swiss_people_by_ethnic_or_national_origin

4 https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Ethnic_groups_in_Sweden

Finlanda

- Țara de 5,5 milioane, cu un număr bun de minorități istorice (suedezii și laplandezii) și imigranți „noi” (10 grupuri cu peste 10,000 membri fiecare, cel mai numeros grup fiind etnicii ruși);
- Finlanda are două limbi oficiale – finlandeză și suedeză (Finlanda s-a aflat sub jurisdicția regatului Suedez câteva sute de ani). De protecția constituțională beneficiază toate limbile minoritare, și în special sunt menționate limba sami (locuitorii Laplandiei) și limba romani (limba romilor).

Deseori diversitatea etno-lingvistică și culturală, inclusiv ca rezultat al migrației, produce vedete de scară mondială (când o persoană creativă valorifică experiența sa de apartenență la culturi diferite, de trai în și experiența din diferite țări, de exprimare în diferite limbi):

- **Freddie Mercury** – prima voce a grupului muzical „Queen” („Show must go on”, „We Are the Champions”, etc) – cunoscut ca și „interpret britanic”, de fapt avea alt nume – Farrokh Bulsara – și era născut într-o familie de perși-zoroastrieni din Zanzibar (actuala Tanzania) în Africa. Abia la vîrstă de 17 ani el cu familia s-a mutat în Marea Britanie, unde și-a început cariera muzicală. Familia lui și el au profesat zoroastrism – veche religie pre-creștină;
- **Marie Curie** – savanta franceză, prima femeie-chimistă de renume, care a descoperit radioactivitate și prima femeie care obținut Premiul Nobel, de fapt a fost născută ca Maria Skłodowska în Varșovia. A imigrat din Polonia în Franța în tinerețe pentru a-și putea urma cariera științifică;
- **Dimitrie Cantemir** – domnitorul Moldovei, savant, scriitor și compozitor, a trăit mai mulți ani în Imperiul Otoman și Imperiul Rus, cunoștea mai multe limbi, inclusiv turcă, persană, arabă, greacă, latină, italiană, rusă și franceză. Pe lângă activități multilaterale în Moldova, a contribuit semnificativ la dezvoltarea muzicii turcești, a fost ales membru al Academiei de Științe din Berlin și la ultima etapă a vieții a devenit membru al Senatului – organul suprem legislativ al Rusiei. Conform surselor britanice⁵ provine dintr-o familie de origine tatară crimeană, care în secolul XVII s-a mutat cu traiul în Moldova. La aceste origini ar putea indica și numele de familie a domnitorului – Cantemir („Khan Temir” – „han de fier” sau „Can Temur” – „sînge lui Timur”);
- **Ilia Mecnikov** (Илья Мечников) – biologul rusesc de renume, cîștigător al Premiului Nobel din 1908, provine din vechiul neam boieresc moldovenesc Miclescu-Spătaru (Spătari = „Мечник”), descendenții căruia (strămoșii lui Ilia Mecnikov) s-au mutat cu traiul în Imperiul Rus.

5 https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Cantemir

Secțiunea 4

Standardele fundamentale (internaționale și regionale) ale drepturilor omului privind protecția minorităților, inclusiv a aspectelor ce țin de grupuri vulnerabile din minorități

Discriminarea pe motive rasiale, etnice, lingvistice sau religioase este categoric interzisă prin Declarația Universală a Drepturilor Omului și de alte documentele-cheie ale Organizației Națiunilor Unite, precum și cele ale organismelor europene: Consiliul Europei, Uniunea Europeană și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).

Drepturile minorităților etno-lingvistice și religioase sunt în mod special protejate de un număr important de standarde internaționale și regionale, inclusiv:

- Pactul internațional privind drepturile civile și politice (art. 27);
- Declarația ONU privind drepturile persoanelor care aparțin minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice⁶, precum și Comentariul oficial la Declarația ONU privind minoritățile⁷;
- Convenția-cadru a Consiliului Europei privind protecția minorităților naționale;
- Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare;
- Documentul de la Copenhaga al OSCE din 1990.

În cadrul OSCE a fost elaborată o serie de ghiduri specializate pentru diferite domenii relevante, precum:

- 1) Ghidul Tallinn și Nota Explicativă asupra Minorităților Naționale și Media în Era Digitală (februarie 2019);
- 2) Linii directoare privind utilizarea limbilor minoritare în media audiovizual (octombrie 2003);
- 3) Recomandările Lund și Nota Explicativă asupra Participării Efective a Minorităților Naționale în Viața Publică (septembrie 1999);
- 4) Recomandările Oslo și Nota Explicativă asupra Drepturilor Lingvistice ale Minorităților Naționale (februarie 1998).

Principiile de bază expuse în aceste standarde sunt următoarele:

- Identitatea etnică, lingvistică sau religioasă se stabilește de fiecare persoană în parte, reieșind din propriile convingeri, trăiri, sentimente și atașamente (principiul auto-identificării);

6 Declarația este accesibilă în limbile oficiale ale ONU, inclusiv în limba rusă, aici – <http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/47/135>

7 Document de referință este Comentariul oficial la Declarația ONU privind minoritățile – <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/133/85/PDF/G0513385.pdf?OpenElement>

- Statul trebuie să adopte și efectiv să implementeze politicile de protecție și promovare, integrare și incluziune a minorităților, dar în nici un caz nu trebuie să adopte și/sau să promoveze politicile și practicile de asimilare sau de „omogenizare”*;
- Statul trebuie efectiv să promoveze nediscriminarea (directă și indirectă) a persoanelor din grupurile minoritare în toate sferele vieții;
- Statul trebuie să asigure participarea minorităților în viața publică și politică, precum și în procesul de luare a deciziilor – la nivel național și local – în special în cadrul alegerilor;
- Statul trebuie să respecte și să protejeze efectiv libertatea minorităților de a-și valorifica și promova cultura, limba, religia, etc;
- Statul trebuie să întreprindă acțiuni concrete, inclusiv prin alocarea resurselor, pentru promovarea și dezvoltarea culturii și limbilor minoritare.

** Asimilare și „omogenizare” sunt procese de impunere a culturii și viziunii majorității asupra minorităților, acțiuni de transformare a minorităților pentru a deveni „ca majoritatea”, similari majorității, deseori cu idea că pentru consolidarea societății toți trebuie să fie „uniți”, să fie „toți ca unu”, să fie „într-un gând”. Încercări de asimilare și „omogenizare” sunt contrare diversității și demnității umane!*

În cadrul Organizației Națiunilor Unite există un oficial special responsabil pentru monitorizarea și promovarea standardelor ONU în domeniul drepturilor minorităților etno-lingvistice și religioase – Raportor Special ONU pe Minorități. Raportorul Special a vizitat Moldova cu o misiune de documentare în 2016, și în 2017 a făcut public Raportul pe țară. În acest Raport au fost scoase în evidență multe probleme ce țin de protecția și asigurarea drepturilor minorităților în Republica Moldova. Acest raport la fel poate servi ca document de referință în abordarea problematicii minorităților în țară.

În cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) la fel există un oficial special dedicat protecției minorităților – Înaltul Comisar OSCE pentru Minoritățile Naționale, cu sediul la Haga.

La nivel național principalele standarde în domeniul protecției minorităților sunt:

- Constituția Republicii Moldova (1994);
- Legea Nr. 382 cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor (2001);
- Legea Nr. 3465 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești (1989).

IMPORTANT:

Conform art. 4 din Constituția Republicii Moldova „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului **se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte**. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, **prioritate au reglementările internaționale**”.

Dat fiind faptul că grupurile minoritare nu sunt omogene nici ele – dar includ femei și bărbați, copii și tineri, adulți de vîrstă medie și seniori, persoanele din zonele urbane și cele rurale, persoanele cu și fără dizabilități – conform standardelor internaționale **o atenție deosebită trebuie acordată celor mai vulnerabile subgrupuri din cadrul minorităților**: femeilor minoritare, copiilor și tinerilor minoritari, vîrstnicilor și persoanelor cu dizabilități din minorități, grupurilor minoritare din zonele rurale.

Secțiunea 5

Consecințele negative de ignorare și neglijare a diversității și minorităților – tensiuni, violență, separatism, corupție

Negarea existenței și normalității diversității etnice, lingvistice și religioase în absolută majoritate a cazurilor duce la consecințe negative, câteodată – catastrofale, nu doar pentru grupurile minoritare, dar și pentru societatea largă.

Marginalizarea, discriminarea, încercările de asimilare (în loc de incluziune), diminuarea rolului minorităților etno-lingvistice și religioase în primul rînd duc la tensiuni sociale inter-etnice și/sau inter-religioase. Nefiind rezolvate, aceste tensiuni deseori duc la escaladarea conflictelor deschise și la violență.

În multe cazuri oamenii care fac parte din majoritate (etnică, lingvistică sau religioasă) nu cunosc și nu conștientizează problemele și barierele pe care le întâmpină reprezentanții minorităților etno-lingvistice sau religioase. Acest lucru se întâmplă deoarece membrii majorității nu întâmpină asemenea probleme și respectiv sunt tentați să creadă că la minorități nu sunt probleme „deosebite” sau că ele sunt minore.

Altă problemă este persistența stereotipurilor și prejudecăților în privința grupurilor minoritare etnice și religioase. Astfel, foarte mulți locuitori ai Republicii Moldova în continuare au viziuni și stereotipuri negative față de evrei, persoane de etnie romă, persoane de origine africană, minorități religioase, în special musulmani.⁸

În acest context, un aspect important este faptul că biologic și genetic vorbind nu există popoare mai predispuse spre activități pozitive (să fie buni antreprenori, muncitori, medici, programatori, etc) sau negative (să devină mari hoți, escroci, mafioți sau teroriști). Toate aceste activități – pozitive sau negative – sunt în primul rînd induse sau favorizate de mediul social înconjurător. De regulă, cînd oamenii au oportunități pentru a-și câștiga traiul prin activități pozitive și productive (studii, muncă, business), oamenii valorifică asemenea oportunități. Și vice-versa, cînd oamenii nu au oportunități pentru a-și câștiga traiul prin activități pozitive și productive, ei își vor căuta alte modalități de câștigare a traiului – inclusiv prin activități negative și dăunătoare (furturi, escrocherii, atacuri, etc).

Respectiv, dacă unele grupuri sociale, din cauza apartenenței etno-lingvistice și/sau religioase, sunt marginalizate de majoritatea populației și/sau întâmpină în mod sistemic bariere (de exemplu, din cauza limbii sau atitudinilor discriminatorii) în accesarea studiilor, angajării în cîmpul muncii, serviciilor medicale, asistenței sociale, oportunităților de antreprenariat, atunci, cel mai probabil, aceste grupuri, avînd totuși și ele necesități de viață, vor purcede

⁸ http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/RO_Studiu-Perceptii-2015_FINAL_2016-Febr-25_Imprimat.pdf

la câștigarea bunurilor necesare prin acțiuni negative, inclusiv prin activități **ilegale** și prin **violență**.

Această violență poate căpăta diferite forme – acte criminale individuale sau de grup (grupări criminale „etnice” în unele țări ale Occidentului este un exemplu ilustrativ în acest sens). În unele cazuri violența poate căpăta forme mult mai elevate și organizate – în cazul în care în cadrul grupului etnic sau religios marginalizat apar unele „minți fierbinți” care cheamă la acțiuni violente grup-contra-grup, ca rezultat se pot produce acte teroriste, războaie civile, conflicte regionale sau chiar acte de genocid. Aici însă un lucru este important de re-accentuat – cauzele primare acestor scenarii negative nu sunt etnii sau religii „incorecte” și „violente”, ci marginalizarea anumitor grupuri etnice și/sau religioase la scara locală, națională sau globală.

Un alt efect posibil al marginalizării minorităților etno-lingvistice și/sau religioase este **separatismul**. Dacă logica dominantă într-o societate este „Majoritatea are dreptul să decidă pentru toți, inclusiv pentru minorități, impunând voința majorității fără acomodarea minorităților,” atunci este logică și următoare concluzie pe care deseori o trag minorități marginalizate – „Dacă majoritatea decide și impune tot, atunci noi trebuie să ne transformăm din minoritate în majoritate. Fiindcă pe teritoriul mai larg al întregii țări acest lucru nu este posibil, atunci zonele în care noi constituim majoritate trebuie să se separe de la cei care nu ne respectă”. Astfel separatismul apare ca răspuns (rezultat) logic la situații de amenințare, neasigurarea drepturilor minorităților, dar nu ca și consecință de asigurare „excesivă” a acestora.

Al treilea efect indirect, dar important al marginalizării minorităților deseori este **corupția**. Avînd la îndemână „un țap ispășitor” în forma anumitor grupuri etno-lingvistice și/sau religioase, pe care ușor poate fi dată vina pentru eșecuri în guvernare, guvernării au ocazia perfectă să nu guverneze bine și eficient, să fure din banii publici, să-și scoată tot felul de beneficii din posturile pe care le ocupă. Pentru că știu că în orice moment, în orice situație de criză ei vor putea da vina și arăta cu degetul către un grup social minoritar – „toate nenorocirile noastre sunt din cauza lor”. Aceasta este lecția principală a celui de-al doilea Război Mondial, genocidului din Rwanda în 1994, genocidului din peninsula balcanică tot din anii 1990, genocidului care acum are loc în Myanmar. Aceasta este de altfel și realitatea multor state din lume în care prin „patriotism” cu iz naționalist și xenofob se justifică acțiuni împotriva minorităților etno-lingvistice și/sau religioase sau se refuză asigurarea drepturilor acestora. Dezbaterile pe linia inter-etnică și/sau inter-religioasă, învinuirile reciproce între etnii și/sau religii reprezintă un semn sigur că situația generală în țară este proastă și cel mai probabil corupția „înflorește”.

PARTEA PRACTICĂ

Secțiunea 6

Acțiuni practice – Utilizarea activă a limbilor minoritare în comunicare și în informare

Limba de comunicare

Lipsa sau insuficiența de comunicare cu oamenii în limba pe care o înțeleg mai bine în primul rând duce la faptul că acești oameni pur și simplu nu vor fi acoperiți de informațiile și mesajele dumneavoastră.

Ține de datoria organelor electorale sau de interesul vital al instituțiilor mass media și concurenților electorali să își ducă mesajele cât mai departe și la cât mai mulți. Inclusiv comunicarea în limbile minoritare este un imperativ pentru o comunicare efectivă și eficientă. În al doilea rând, comunicarea în limbile minoritare este un semn și indicator de respect față de oamenii – față de toți cetățenii statului respectiv – din diferite grupuri sociale, inclusiv din cele minoritare. Este de prisos de menționat, că oamenii cărora nu le porți și arăți respectul cel mai probabil vor răspunde reciproc.

În **Elveția** există o practică și tradiție bine stabilită când oamenii de stat, politicieni și în general vorbitori publici utilizează în cadrul adresărilor publice două sau câteodată trei limbi oficiale ale Elveției (germană și franceză plus italiană). Sau cel puțin rostesc una-două propoziții într-o altă limbă oficială decât cea de bază a discursului.

În **Canada** la fel, practic toți oamenii de stat, politicienii și vorbitorii publici spun cel puțin două-trei fraze în franceză la începutul discursului, dacă textul principal este în engleză.

Aceași practică există și în **Parlamentul European**, când oficialii europeni ținând un discurs în engleză, o parte a acestuia este în franceză sau într-o altă limbă europeană.

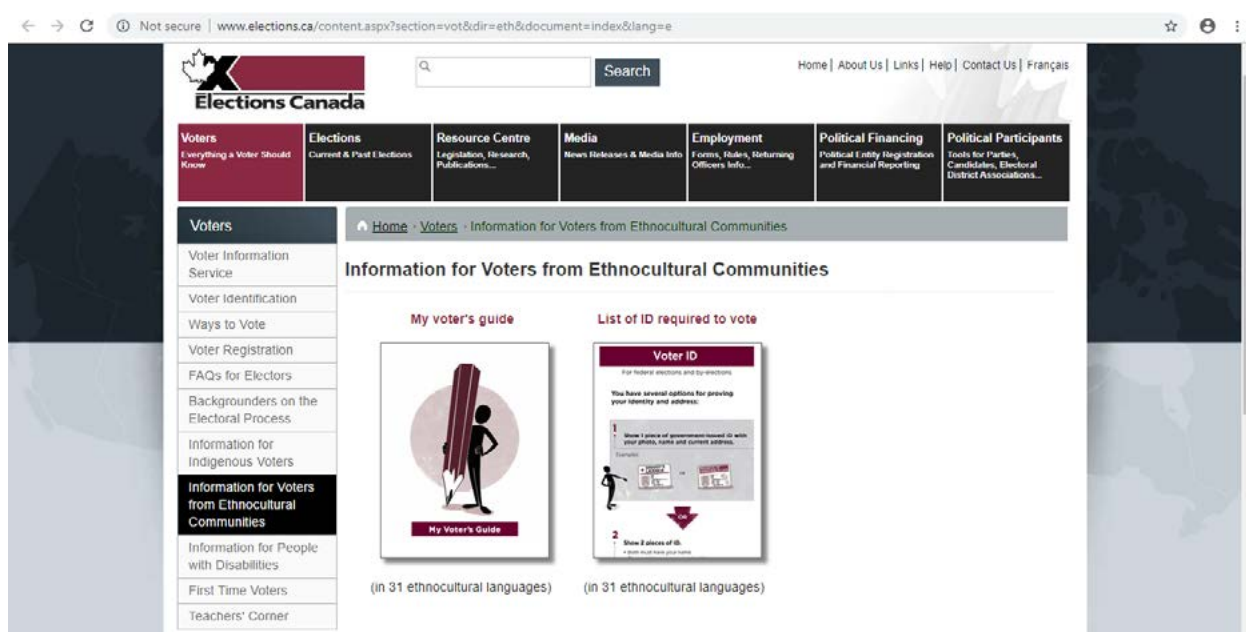
Utilizarea activă a limbilor minoritare este extrem de importantă și în cazul publicațiilor. În Republica Moldova există exemple bune, care trebuie urmate și multiplicare.

Astfel, în 2017 Curtea Constituțională a Republicii Moldova, cu asistența ONU în Moldova, a editat și a distribuit textul Constituției Republicii Moldova în mai multe limbi minoritare.⁹ O altă inițiativă salutară este producerea Broșurii „Democrația contează – Participă!” și a posterului explicativ al sistemului electoral mixt, inclusiv în limbile rusă și cea găgăuză, de către Comisia Electorală Centrală, la fel cu asistența ONU în Moldova. Anterior CEC a produs câteva materiale și în Braille.

Și cea mai proaspătă inițiativă de acest gen este producerea versiunii ușor de citit și de înțeles a Legii cu privire la asigurarea egalității și a Ghidului petiționarului privind discriminarea în 5 limbi ale minorităților etnice: rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară, romani – plus versiunea audio și în alfabet Braille.¹⁰

Incluziunea activă a diferitor grupuri minoritare este o practică obișnuită în Canada.

Astfel site-ul autorității electorale din Canada dispune de o secțiune dedicată comunităților etnoculturale minoritare:¹¹

După cum se vede din imagini, pe site este disponibil Ghidul Alegătorului și informația privind documentele de identitate acceptate pentru vot în **31 limbi** (pe lângă cea engleză și franceză):

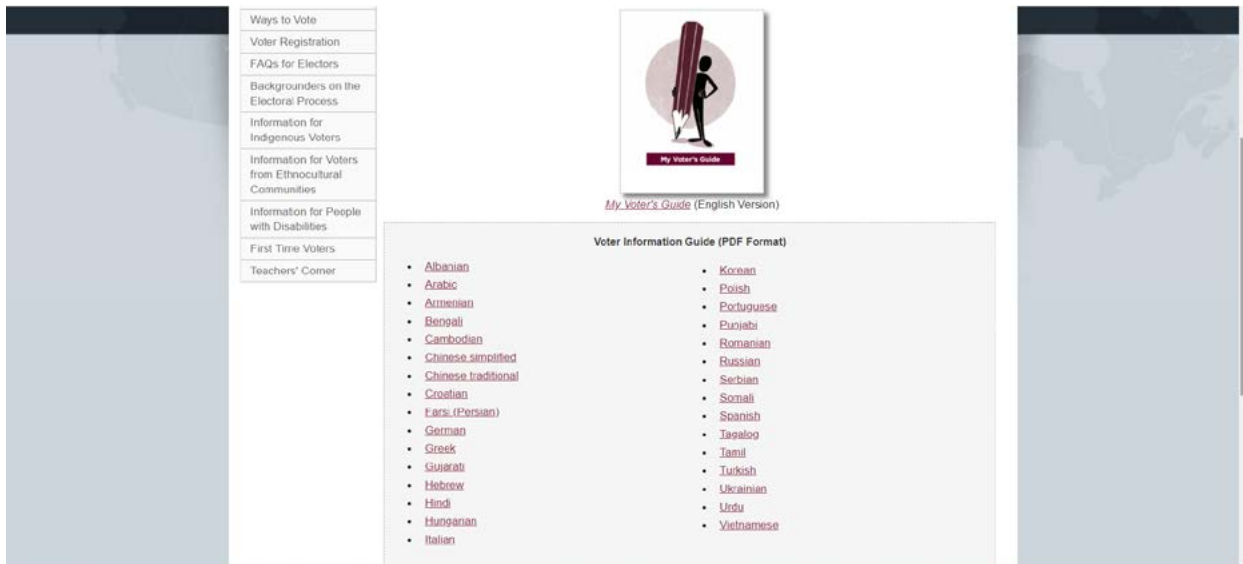
- Albaneză
- Arabă
- Armeană
- Bengali
- Cambodgiană
- Chineză simplificată
- Chineză tradițională
- Croată
- Farsi (Persană)
- Germană
- Gujarati
- Ebraică
- Hindi
- Maghiară
- Italiană
- Coreeană
- Poloneză
- Portugeză
- Punjabi
- Română
- Greacă

9 <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=959&t=/Media/Noutati/Constitutia-Republicii-Moldova-editata-in-limbile-grupurilor-etnice/>

10 <http://egalitate.md/news-and-information/consiliul-pentru-egalitate-lansat-primul-ghid-limbile-tuturor-minoritatilor-nationale-din-moldova-dar-si-legea-nediscriminarii-varianta-audio-si-braille/>

11 <http://www.elections.ca/content.aspx?section=vot&dir=eth&document=index&lang=e>

- Rusă
- Sârbă
- Somali
- Spaniolă
- Tagalog
- Tamilă
- Turcă
- Ucraineană
- Urdu
- Vietnameză

O altă secțiune a site-ului autorității electorale canadiene este dedicată comunităților aborigene. În această secțiune poate fi găsit Ghidul Alegeătorului în **12 limbi aborigene**:

Pe lângă limbile minoritare etnoculturale, statul Canadian acordă o atenție specială și comunicațiilor adaptate necesităților persoanelor cu dizabilități (materiale cu script mare, „ușor de înțeles”, Braille).

Această atenție sporită a autorităților canadiene la procesul electoral se explică prin importanța deosebită atribuită alegerilor într-un stat cu adevărat democratic și bazat pe drepturile omului.

Este important de accentuat că reieșind din principiul fundamental al nediscriminării și egalității tuturor în fața statului, inclusiv după astfel de temeuri ca etnie, limbă și religie,

statul trebuie să servească interesele propriilor locuitori din diferite etnii, cu diferite limbi și religii. Ori în situația în care statul servește doar interesele majorității – etnice, lingvistice sau religioase – principiul egalității este încălcat. În acest context este absolut indispensabil ca statul să aloce resurse pentru promovarea diferitor culturi și limbi, în mod firesc – proporțional cu ponderea grupurilor etno-lingvistice respective în comunitate.

Secțiunea 7

Acțiuni practice – Selectarea cu atenție a vocabularului în abordarea minorităților

Selectarea vocabularului în comunicare cu și despre minorități este un lucru extrem de important. Alegerea cuvintelor corecte, respectuoase și ne-ofensatoare este factor-cheie pentru comunicarea eficientă și pozitivă cu grupurile minoritare și despre grupurile minoritare. Regula de bază este că termenii utilizați în privința grupurilor minoritare nu trebuie să fie înjositori, diminutivi, de pe poziție de superioritate, „principal – secundar”, „stăpîn – străin”, „noi – ei”, etc. Republica Moldova este un stat al tuturor cetățenilor săi și o casă comună pentru toți locuitorii ei. Nimeni nu a venit la nimeni în ospeție, nimeni nu este mai presus decît alții, chiar dacă este vorba de majoritate. A fi în majoritate nu înseamnă a fi mai important sau a fi principal!

Respectiv, utilizarea expresiilor de genul „etnia titulară” (în privința majorității) sau „etnii conlocuitoare” (în privința minorităților) poate fi privită ca ofensatoare – imaginați-vă ca în familie cineva să fie numit „soț-titular”, iar cineva „soț-conlocuitor” (pe lîngă cel titular). Este important de urmărit cu atenție manifestațiile stereotipurilor și prejudecăților pe care mulți dintre noi le avem și le perpetuăm, deseori în mod inconștient. Studiile arată că populația Republicii Moldova, cu regret, păstrează în continuare în mare parte viziuni stereotipizate despre diferite grupuri etno-lingvistice sau religioase. Practic pentru fiecare grup etno-lingvistic în popor se vehiculează diferite epitete și adjective ofensatoare sau ridiculizante. Este foarte important să evitați în comunicări și interacțiuni publice asemenea epitete și adjective stereotipizate.

Din punct de vedere al drepturilor omului, persoanele care fac parte din minoritățile etno-lingvistice sau religioase se află pe picior de egalitate în drepturi și în fața legii cu persoanele care fac parte din majoritatea etno-lingvistică sau religioasă. Apartenența la o minoritate nu poate fi temei pentru diminuarea demnității umane, pentru insulte directe sau camuflate, pentru „priviri de sus în jos”, etc.

Moldova este casa comună pentru toate persoanele care locuiesc în ea. Din punct de vedere al drepturilor omului NU contează nici care grup este majoritar și care sunt minoritare și nici care grupuri etno-lingvistice sau religioase au fost primele pe teritoriul actual al țării sau care au venit mai tîrziu. Or argumentul „istoric” – precum că „cineva a locuit pe acest pămînt de secole” și din acest motiv se prezumă că acest grup are anumite preferințe sau privilegii – nu este altceva decît o formă camuflată de invocare a superiorității și inegalității. Dacă grupurile „istorice” au anumite preferințe și privilegii, logic rezultă că celelalte grupuri nu le au și respectiv nu mai sunt pe picior de egalitate.

Din aceste motive nu este recomandată utilizarea sintagmelor precum „etnia titulară”, „etnia autohtonă”, „alolingvi”, „popoare/etnii conviețuitoare”, etc.

Sintagmele „etnia titulară”, „etnia autohtonă” presupun că etnia respectivă este prima între celelalte? Prima în ce sens? În sensul că are mai multe drepturi? Că poate impune propria voință altora?

„Etnia autohtonă” în ce sens? În sensul că celelalte etnii sunt „neautohtone”, un fel de „venetici” și „oaspeți”? Și dacă sunt „venetici” și „oaspeți”, trebuie să se supună „autohtonilor”? Sintagmele „alolingvi” și „popoare/etnii conviețuitoare” presupun că există un popor / etnie „principal (ă)” și o limbă „principală”? Înseamnă că celelalte sunt „secundare” – limba care este „alta” („alo-”) decît cea „principală” și popor/etnia care viețuiește „alături” („con-”) de cea „principală”?

Toate aceste aspecte și întrebări arată imaginea unei superiorități implicite, ceea ce este cel puțin nerespectuos, s-ar putea să pară interlocutorilor ofensator, dar este și contrar principiilor egalității.

Același lucru se referă și la termenii utilizați referitor la grupurile religioase sau nereligioase. Evitați expresii de genul „sectă”, „grupare religioasă”, „păgîni” sau „antihriști” (referitor la necreștini), etc. Aceste expresii au conotații negative și sunt ofensatoare și nerespectuoase. Pentru facilitarea selectării limbajului adecvat, la sfîrșitul Ghidului este anexat un mini-vocabular cu expresii potrivite și nepotrivite.

Evitați utilizarea descrierilor și adjectivelor stereotipizate sau de prejudecată față de grupurile etnice sau religioase.

Astfel, cu referință la stereotipurile care se mai vehiculează în societatea moldavă:

- **Etnicii ruși din Moldova NU sunt „ocupanți”** – generațiile care locuiesc în Moldova acum nu au participat nemijlocit la evenimentele pe care unii le califică drept ocupație (strămoșii rușilor contemporani din Moldova poate au participat (unii din ei) la ocupație, însă succesorii lor contemporani nu au participat și nu poartă nici-o vină pentru acțiunile strămoșilor);
- **Românii NU sunt „fasciști”** – strămoșii (unii) românilor contemporani poate au participat și au susținut acțiunile fasciștilor în lume și în Moldova în timpul celui de-al doilea război mondial, însă succesorii lor nu au participat la aceste acțiuni și nu poartă nici-o vină pentru acțiunile strămoșilor;
- **Etnicii moldoveni NU sunt „țărani”** – deși mulți moldoveni provin din zonele rurale, acest lucru nu îi face mai „din urmă” în raport cu ceilalți; ba mai mult – foarte mulți (practic toți) oameni din alte grupuri etnice provin tot de la țară (direct sau prin părinți/strămoși);
- **Găgăuzii NU sunt „separatiști”** – studiile arată că majoritatea găgăuzilor nu dorește separarea Găgăuziei; deși unii găgăuzi poate într-adevăr cred în necesitatea separării Găgăuziei, dar ei sunt în minoritate;
- **Romii NU sunt „hoți” și „cerșetori”** – marea majoritate a romilor nu se ocupă cu furturi și cerșit; unii romi poate într-adevăr se ocupă cu așa ceva, dar ei sunt puțini în raport cu întregul grup;
- **Ucrainenii și evreii NU sunt „șmecheri”** – marea majoritate a ucrainenilor și evreilor nu se ocupă cu afaceri dubioase; deși unii ucraineni și evrei poate și sunt „afaceriști dubioși” cu puține scrupule, dar ei sunt puțini în raport cu întregul grup și mult mai mulți „afaceriști șmecheri” din Moldova de fapt nu sunt ucraineni și evrei;
- **Africanii NU sunt „sălbatici”** – în lume sunt milioane de oameni de origine africană care sunt mai educați și bogați ca reprezentanții majorității moldovenești, iar un bun număr de țări africane sunt mai dezvoltate ca Moldova (de exemplu, în Raportul Dezvoltării

Umane al ONU pentru anul 2018 țara africană Mauritius este pe locul 65, Algeria – pe locul 85, Tunisia – 95, Botswana – 101, Gabon – 110, iar Moldova este abia pe locul 112, urmată de Rep. Africa de Sud – pe locul 113);

- **Musulmanii NU sunt „teroriști”** – unii musulmani mai radicali într-adevăr au comis acte teroriste de rezonanță, însă absoluta majoritate a musulmanilor (în total în lume sunt circa 1,6–1,8 miliarde de musulmani) nu sunt teroriști și sunt oameni absolut pașnici;
- **Protestanții, creștinii evanghelici și necreștinii NU sunt „sectanți”** – mulți oameni religioși cred că credința lor este unica adevărată, dar cândva chiar religia creștină era considerată de majoritate (romanii antici din secolele I-III și iudeii antici tradiționaliști) drept „sectă” și „erezie”, și a fost persecutată și prigonită;
- **Ateii NU sunt niște „amoralii”** – toți oamenii au valori și morală, la unii ele izvorăsc din religie, la alții – din alte viziuni filozofice (nereligioase).

Categoric evitați asocierea infractorilor sau celor dați în căutare criminală, celor bănuți în comiterea crimelor sau altor ilegalități cu calitative etnice sau religioase! Sunt absolut inadmisibile enunțuri de genul „două femei rome au sustras un cărucior” sau „studentii arabi au bătut un moldovean”. Asemenea enunțuri contribuie la promovarea stereotipurilor și la învrăjbierea societății.

Regula importantă este așa – **Nimeni nu este responsabil pentru acțiunile strămoșilor, vecinilor, rudelor, co-etnicilor sau co-credincioșilor, fiecare este responsabil doar pentru propriile acțiuni și nu poate fi stigmatizat pentru acțiunile altora.**

O altă formă inadmisibilă de comunicare o reprezintă comparațiile cu un anumit grup etno-lingvistic în sens negativ – de genul „Ești ca / te comporti ca etnia X”. Fiți atenți, Consiliul pentru Egalitate în câteva cazuri de etichetare negativă a unor grupuri etno-lingvistice – inclusiv prin comparații – a constatat încălcarea Legii privind asigurarea egalității! În afară de epitete vădit negative, câteodată atribuite unor grupuri etnice sau religioase, în spațiul public și informațional-mediatic se utilizează epitete sau atribute aparent neutre sau chiar „de laudă”, de genul „moldovenii sunt harnici și ospitalieri”, „romii sunt buni muzicanți și bine dansează”, „evreii sunt buni antreprenori și finanțști”. Ideea este aceeași – unii reprezentanți ai etniilor respective în trecut sau în prezent poate într-adevăr s-au manifestat conform acestor descripții, însă marea majoritate a celorlalți reprezentanți s-ar putea să nu corespundă acestor caracteristici. Respectiv, aceste enunțuri s-ar putea să fie pur și simplu factologic incorecte.

Un alt aspect major ține de denumiri ale grupurilor etnice, religioase, obiectelor geografice, etc.

Regula de bază este simplă – fiecare om sau grup urmează a fi denumit și adresat așa cum acest om sau grup dorește (principiul auto-identificării).

Fiecare dintre noi când se prezintă cuiva dorește ca să fie în continuare numit așa cum s-a prezentat. Dacă cineva se prezintă ca „Alexandru” sau „Sofia”, atunci în mod normal acești oameni trebuie în continuare adresați ca Alexandru și Sofia, și nu ca Sașa, Sanea, Sanduț, Alex sau Sonea, Sofa, etc. Este greu de închipuit ca într-un dialog respectuos în loc de numele cu care s-au prezentat acești oameni să fie adresați prin poreclele date de alții (doar dacă ei în mod direct nu și-au dat acordul să fie numiți prin porecle).

Exact așa și fiecare grup etnic sau religios ar fi corect să fie numit așa cum dorește el. A utiliza un alt nume sau denumire decât auto-denumire este nu altceva decât demonstrarea lipsei de respect, dar și înjosire a demnității umane (iar în unele cazuri poate fi văzută ca și insultă).

Secțiunea 8

Acțiuni practice – Abordarea minorităților în comunicări: perspectiva și context

Perspectiva și contextul abordării

Abordarea grupurilor minoritare sau a subiectelor ce țin de grupurile minoritare trebuie să fie respectuoasă, incluzivă, abilitantă și bazată pe drepturile omului.

În primul rînd evitați perspectiva „noi și ei”. Este clar că fiecare grup social are specificul său și se deosebește de altele, inclusiv și grupurile minoritare se deosebesc prin unele aspecte de majoritate. Totodată, utilizarea excesivă a expresiilor „ei și noi” sau accentuarea „liniei” între „ei și noi” are potențial major de intensificare a sentimentului de înstrăinare între majoritate și minorități. Perspectiva mult mai recomandată ar fi așa – Moldova este o țară diversă, în care unii membri ai societății **noastre** au o modalitate de a face unele lucruri, iar alți membri ai societății **noastre** au o altă modalitate de a face aceste lucruri.

Al doilea moment important ține de alegerea **perspectivei și contextului care NU perpetuează stereotipurile și prejudecățile**. De exemplu, prezentînd etnia romă, prezentatorii deseori difuzează imagini cu romi cîntînd și dansînd și/sau pornind o muzică veselă pe fundal. Acest lucru se întîmplă cîteodată chiar dacă este vorba de un subiect social important, care nu ține nemijlocit de cîntece și dansuri. De exemplu, abordînd subiectul căsătoriilor timpurii la unii romi, mass media din Moldova deseori scoate în prim plan detalii privind cadourile oferite mirilor minori, abundența de aur și lista de interpreți invitați la nuntă, în loc să se concentreze pe problemele adînci ale căsătoriilor timpurii. Sau, prezentînd subiectul musulmanilor deseori se aduc în vizor fel de fel de informații privind atacuri teroriste, chiar dacă subiectul nemijlocit nu are nici-o legătură cu aceste atacuri.

Ce ați crede dacă o echipă TV din Europa de Vest care vine în Moldova să investigheze „furtul miliardului” va începe relatarea istoriei cu prezentarea faptului că moldovenii produc și beau mult vin, și iată la acești vinificatori și băutori buni s-a întîmplat iată-așa istorie cu furtul miliardului? În mod logic veți întrebă ce are producerea vinului cu furtul miliardului? Exact așa „kilogramele de aur” la nunta minorilor romi nu au nici-o legătură cu problema căsătoriilor timpurii.

Perspectiva și contextul trebuie alese într-un mod în care să NU prezinte minoritățile într-o ipostază dizabilitantă, de victimă pasivă sau din perspectivă de jale și milă. Grupurile minoritare se ciocnesc cu multe probleme, însă orice problemă poate fi abordată cu demnitate și respect, dar nu prin umilire și diminuare a persoanei sau grupului.

Referindu-ne la perspectivă și abordare avem în vedere totul – fundalul și imaginile grafice în materialele tipărite, fundalul și anturajul în materialele video, alegerea cadrului, sonorizarea și acompanierea muzicală.

De exemplu, la alegerea cadrului trebuie evitate filmările din sus în jos (de exemplu, filmarea din picioare a persoanelor vulnerabile care stau pe pământ), este mai recomandată filmarea de la același nivel. La fel nu este recomandată filmarea excesivă a detaliilor corpului sau vestimentației neobișnuite fără scop constructiv sau pozitiv concret – de exemplu, a bijuteriilor de aur la romi, sau a părului creț pe capul africanilor sau a vălului pe capul femeilor musulmane. Dacă subiectul principal nu ține de aceste detalii, asemenea cadre ar putea avea ca efect accentuarea inutilă a „diferențelor”, stereotipurilor și „înstrăinarea” protagoniștilor („iată ce diferiți sunt ei de noi, înseamnă că ei nu sunt de-ai noștri”).

Secțiunea 9

Acțiuni practice – Analiza dezagregată a problemelor specifice minorităților și acțiunile / programele specifice (inclusiv electorale) cu incluziunea dimensiunii minoritare

Abordarea subiectelor minorităților este o altă componentă importantă în demonstrarea respectului și atitudinii pozitive față de toate grupurile sociale, inclusiv cele minoritare. Punctul de pornire aici este conștientizarea profundă a simplului fapt că oamenii sunt diferiți și problemele prioritare la diferiți oameni sunt diferite.

Astfel, dacă în domeniul studiilor școlare la părinții din majoritate pe primul plan ar putea fi problema plăților informale, la părinții din minorități pe primul plan ar putea fi problema lipsei claselor cu predare în limba lor maternă (acest lucru nu înseamnă că lor nu le pasă de corupția din școli; pur și simplu în raport cu problema limbii predării, corupția în școli trece pe planul doi sau trei). Pe când pentru părinții majoritari din zonele rurale problema numărului unu s-ar putea să fie lipsa clasei cu calculatoare la școală, pentru părinții romi problema numărului unu s-ar putea să fie atitudinea agresivă față de copiii lor la școală (calculatoarele nefiind nici printre primele zece probleme care îi preocupă).

În mod logic, dacă se dorește abordarea efectivă a minorităților trebuie să abordați problemele **specifice** ale fiecărui grup în parte – ale celui majoritar și ale celor minoritare. Acest enunț este valabil atât pentru abordarea problemelor generale, cât și a celor specifice domeniului electoral.

Care sunt problemele specifice fiecărui grup etno-lingvistic și religios în parte în contextul electoral?

- Poate în rîndurile unui grup etno-lingvistic – de exemplu, romilor din zonele rurale – este actuală problema lipsei documentelor de identitate (necesare pentru exercitarea votului). Atunci comunicarea și aranjamentele administrative specifice pentru acest grup ar putea include informații mai detaliate într-un limbaj accesibil despre modalitățile de obținere a documentelor temporare de identitate (inclusiv în limba grupului respectiv);
- În rîndurile unui alt grup etno-lingvistic poate fi răspîndită practica votării „colective”, cînd un membru al familiei (deseori, bărbatul senior) intră (sau încearcă să intre) în cabină și votează pentru toți membrii familiei. Atunci în informațiile pentru acest grup este important de explicat mai desfășurat și cultural accesibil inadmisibilitatea unor asemenea practici;
- Unele grupuri religioase s-ar putea să se opună unor aspecte tehnice ale procesului electoral – utilizării registrului electronic unic al alegătorilor sau aplicării ștampilei pe deget sau mîină, sau în document. Atunci în informațiile pentru acest grup trebuie

explicată inofensivitatea acestor momente în termenii conformi viziunilor acestui grup sau câteodată trebuie făcute chiar re-ajustări în procesele și procedurile electorale.

O componentă absolut importantă lucrului cu minorități este utilizarea datelor dezagregate după criteriu de apartenență etnică și religioasă (și mai ideală ar fi utilizarea datelor dezagregate multiplu – după criteriile de etnie și gen, etnie și vîrstă, religie și mediu de reședință (urban – rural), etc).

- Cine este destinatarul materialelor informaționale și/sau mediatice ale instituției dvs. după profilul etnic și religios, sau profilul combinat etnic-gen, etnic-vîrstă, etnic-mediul rezidențial?
- Care este procentajul celor care efectiv votează în cadrul fiecărui grup ethnic, lingvistic, religios?
- Care este ponderea fiecărei etnii în rîndul membrilor organelor electorale? Ponderea respectivă este proporțională cu ponderea fiecărei etnii din populația Moldovei? Ea este mai mică sau mai mare? De ce ea este mai mică sau mai mare?

Datele dezagregate au potențial puternic să vă arăte problemele despre care altfel nu aveți cum să aflați. S-ar putea ca în urma analizei datelor dezagregate să înțelegeți că anumite grupuri etnice sau religioase sunt total omise de activitățile dvs. și astfel veți putea acționa în mod specific în privința grupului respectiv.

Aranjamente organizaționale

În interacțiunile cu grupurile minoritare este important să fiți informați și sensibili la particularitățile și specificul fiecărui grup și subgrup social. Deseori, obișnuințele majorității în mod automat se prezumă a fi obișnuințe generale, universal acceptate. Acest lucru este câteodată greșit.

De exemplu, organizarea zilelor în săptămîni, cu sîmbătă și duminică ca zile libere, dintre care duminica este ziua de odihnă principală, iar sîmbăta este ziua rezervată treburilor casnice sau treburilor neterminat în timpul săptămîinii de lucru – este o obișnuință majoritar creștină. Unele confesiuni creștine neortodoxe au sîmbăta ca zi principală și sfîntă de odihnă – de exemplu, adventiștii de ziua a șaptea. Același lucru este valabil și pentru evrei, pentru care ziua sfîntă de odihnă este tot sîmbăta. Pentru musulmani, ziua sfîntă de odihnă este ziua de vineri. Toate aceste confesiuni sunt prezente în Moldova și la planificarea evenimentelor este important să țineți cont de acest aspect.

Un alt aspect ține de tradiția felicitării partenerilor instituției sau a publicului cu ocazia sărbătorilor. Aici la fel este important să țineți cont de faptul că majoritatea sărbătorilor din calendarul oficial al Republicii Moldova de fapt sunt sărbători doar pentru grupul majoritar, deseori nu și pentru grupurile minoritare. Cîteva exemple:

- **Crăciun de stil nou (24–25 decembrie)** – este zi de sărbătoare pentru catolici și adepții Bisericii ortodoxe române, precum și unele grupuri de protestanți – și nu este zi de sărbătoare pentru adepții Bisericii ortodoxe ruse sau pentru necreștini;
- **Crăciun de stil vechi (6–7 ianuarie)** – este zi de sărbătoare pentru adepții Bisericii ortodoxe ruse – și nu este zi de sărbătoare pentru adepții Bisericii ortodoxe române, catolici, mulți protestanți sau pentru necreștini;
- **Sărbători de Paști** – de regulă se sărbătoresc de către evrei, catolici, protestanți și ortodocși în zile diferite;

- „Paștele blăjnilor” – este o zi importantă doar pentru grupul majoritar ortodox, dar nu și pentru alte grupuri religioase sau nereligioase;
- **1 martie** – „Ziua Mărțișorului” – este ziua istoric marcantă doar pentru cultura moldovenească / românească și cea bulgară (sub denumire „Martenița”), dar nu și pentru cultura ucraineană, găgăuză sau rusă. În schimb, aproape toate aceste etnii au alte zile ale anului marcante pentru cultura lor, de exemplu **Hederlez** pentru găgăuzi (început de mai);
- **31 august** – „Limba noastră cea română” – aici este clar că pentru mai multe minorități etno-lingvistice din Moldova limba română nu este limba lor maternă.

Respectiv, în cazul în care organizația dvs. obișnuiește să felicite partenerii sau publicul larg cu sărbători, este important să fiți inclusiv:

- Fie prin utilizarea frazelor neutre – „Sărbători de iarnă fericite!” (în loc de „Crăciun fericit!”) sau „Sărbători de primăvară fericite!” (în loc de „Paște fericit!”);
- Fie prin adresarea felicitărilor nu doar de zilele marcante pentru majoritate, dar și de cele marcante pentru cele mai mari minorități (de Paștele evreilor și catolicilor, de Hederlezul găgăuzilor, etc).

Prin asemenea abordare publicul va nota că instituția dvs. nu este instituția doar a majorității și pentru majoritate, dar și instituția pentru toți, inclusiv pentru minorități.

Un alt aspect important este exteriorul instituției dvs. și a reprezentanților instituției dvs. În ce măsură în oficiile instituției dvs. este prezentă simbolică religioasă (icoane și alte imagini de ordin religios, citate din cărți sfinte, etc) sau etnică (steaguri și panglici cu conotații etnice, de exemplu)? Trebuie să fiți conștienți de faptul că expunerea simbolicilor unei singure etnii sau religii ar putea să inspire neîncrederea și chiar dezamăgirea în instituția dvs. din partea membrilor altor etnii sau grupuri religioase. Oamenii s-ar putea să creadă că instituția dvs. servește în mod preferențial intereselor etniei sau religiei expuse, că instituția / organizația dvs. nu este imparțială și echidistantă, nu este incluzivă și nediscriminatorie.

Pe data de 19 noiembrie 2017 la secția de votare nr. 1/89 din capitală în timpul exercitării dreptului la vot în cadrul referendumului pentru revocarea lui Dorin Chirtoacă din funcția de primar general al mun. Chișinău, președintele Igor Dodon a solicitat membrei biroului electoral un buletin de vot. Funcționara organului electoral, purtînd vizibil o panglică tricolor românesc a intrat în polemică cu dl Dodon clar expunînd poziția etnopolitică personală.¹²

Care credeți că a fost impresia despre imparțialitatea organelor electorale și a procesului electoral, pe care și-au făcut-o alegătorii Republicii Moldova care nu se consideră etnici români și care nu împărtășesc idealurile unionismului, ca urmare a acestui episod?

(Aici nu se pune la îndoială dreptul acestei doamne de a promova liber viziuni unioniste în capacitatea privată, ca activistă sau ca politician, întrebarea se referă la corectitudinea promovării viziunilor etnopolitice personale în exercitarea funcției oficiale.)

¹² <https://unimedia.info/stiri/stop-cadru-igor-dodon--catre-membra-biroului-electoral-dati-mi-buletin-de-vot-in-limba-moldoveneasca-sau-de-care-aveti-143098.html>

Secțiunea 10

Acțiuni practice – Implicarea reprezentanților minorităților în activități (bunele practici)

Un principiu important de abordare a oricărui grup social în baza principiilor drepturilor omului este abordarea prin implicarea directă a reprezentanților grupului respectiv în activitățile ce țin de acest grup – „**Nimic pentru noi și depre noi, fără noi!**” Acest principiu este valabil și pentru abordarea grupurilor minoritare.

Protagoniștii

Regula de aur este că **în abordarea subiectelor ce țin de minorități pe prim plan trebuie să fie reprezentanții minorităților respective**: în materialele organelor electorale destinate minorităților trebuie să apară persoanele cunoscute din rîndul minorităților, la întruniri cu alegătorii din minorități concurenții electorali trebuie să aibă alături reprezentanții minorităților, iar mass media trebuie să aibă reprezentanții minorităților pe platoul studioului sau printre cei care oferă perspectiva în materialul scris.

În materialele informaționale sau promoționale este foarte importantă includerea **vocii minorităților**. Această includere poate avea mai multe forme:

- În materialele textuale, prin citate și istorii personale ale reprezentanților minorităților;
- În materialele video, prin interviuri și reportaje cu reprezentanții minorităților, prin invitarea reprezentanților minorităților în studio, în cazul emisiunilor interactive;
- În materiale audio, prin interviuri, luări de cuvînt, reportaje cu reprezentanții minorităților.

Atenție: Reprezentanții minorităților trebuie să apară în ipostaze active – vorbind, explicînd, venind cu o opinie – dar nu în ipostaze pasive – ca imagini de fundal sau ca personaje cărora nu li se oferă cuvîntul.

Așa cum se menționa anterior, ar fi recomandat ca reprezentanții minorităților să aibă oportunitatea să vorbească atît în limba de bază a materialului / emisiunii, cît și cel puțin cîteva fraze în limba minoritară maternă.

O măsură și mai avansată ar fi cooptarea reprezentanților minorităților în echipele organelor electorale, partidelor politice, instituțiilor mass media.

Organelor electorale în acest sens li se recomandă încurajarea implicării reprezentanților minorităților în componența organelor electorale și/sau în echipele de informare. Această încurajare ar putea avea, de exemplu, forma acțiunilor speciale de informare pentru reprezentanții etniei rome, care se regăsesc în componența organelor electorale (celor temporare și permanente) într-un număr foarte limitat.

Partidele politice / concurenții electorali ar putea include mai mulți reprezentanți ai minorităților în rândul membrilor partidului, inclusiv în componența organizațiilor de tineret și de femei. O măsură extrem de vizibilă ar fi includerea reprezentanților minorităților în listele candidaților pentru vot **pe poziții trecătoare**.

Pe lângă forme de implicare de lungă durată – ca membri sau angajați – este foarte recomandată implicarea în forme mai „ușoare” și de scurtă durată – ca stagieri, practicanți sau voluntari.

Programul de Stagii pentru Diversitate la ONU Moldova

Pentru sporirea diversității interne și pentru promovarea membrilor grupurilor subreprezentate, în martie 2016 ONU Moldova a lansat un program inovativ – Programul de Stagii pentru Diversitate. În cadrul acestui Program agențiile ONU prezente în Moldova au creat și au anunțat 12 poziții vacante pentru stagieri din grupurile subreprezentate – persoanele cu dizabilități, minoritățile etno-lingvistice și religioase, persoanele care trăiesc cu HIV, imigranți și refugiați, etc. În cadrul programului de stagii candidații selectați au avut oportunitatea să activeze în cadrul agențiilor ONU din Moldova timp de 3–6 luni, alături de colaboratori permanenți. Totodată agențiile ONU din Moldova au avut oportunitatea să se informeze despre viziunile membrilor grupurilor subreprezentate asupra propriilor programe și activități.

Acest Program de Stagii a devenit unul anual rezultând în peste 40 de femei și bărbați din grupurile subreprezentate cu experiență de activitate practică de stagiar în cadrul ONU Moldova.

O bună parte din stagiarii ONU Moldova din ultimii trei ani (2016-2018) au fost reprezentanții minorităților etno-lingvistice și religioase – găgăuzi, bulgari, ucraineni, romi, armeni, africani, etc.

Ștafeta Diversității

Mai mult ca atît, pentru a promova experiența pozitivă și mai larg, tot în 2016 ONU Moldova a invitat instituții și organizații naționale să inițieze și ele poziții de stagieri pentru diversitate. La această invitație au răspuns 12 instituții și organizații, majoritatea fiind instituțiile mass media, care în 2016 au acceptat în calitate de stagieri persoanele din grupuri subreprezentate. Această inițiativă, la fel, a devenit anuală la care în anul 2017 s-a alăturat o altă zecime de instituții și organizații, de această dată preponderent instituții și organizații publice – Curtea Constituțională, Ministerul Justiției, Oficiul Ombudsmanului, Consiliul pentru Egalitate, etc.

Anexă

DA și NU în comunicare despre minorități

<u>NU</u> (incorect și nerecomandabil)	<u>DA</u> (corect și recomandabil)
etnie titulară / grup etnic titular	etnie majoritară / grup etnic majoritar
etnie conlocuitoare / popor conlocuitor	etnie minoritară / grup etnic minoritar
etnie autohtonă / popor autohton	X (evitați)
popor venetic / venitici	X (evitați)
alolingvi	vorbitori de limbi minoritare
țigani	romi
limba țigănească	limba romani
țigani sunt buni lăutari și dansatori	reprezentanții etniei rome au înregistrat realizări în mai multe sfere ale vieții, inclusiv medicină, pedagogie, știință și artă
țigani sunt un popor nomad	X (evitați – romii din Moldova sunt stabiliți)
un rom (tînăr) / o femeie romă a comis o crimă	o persoană (tînără) / o femeie a comis o crimă
negri	africani, oamenii de origine africană
În Moldova situația e ca în Africa	În Moldova situația este proastă
limba română este limba acestui pămînt	limba română este limba majoritară
toți trebuie să cunoască limba de stat	cunoașterea limbii de stat deschide mai multe oportunități în viață
limba rusă este limba străină / limba rusă este limba ocupanților	limba rusă este o limbă minoritară (în Republica Moldova)
sectă	confesiune
sectanți, eretici, păgîni, schismatici	membrii confesiunilor minoritare
antihriști	persoane nereligioase, ateii
iehoviști	martorii lui Iehova
bahaiști	Baha'i
religie / cult netradițional (pentru Moldova)	religie / cult nou (pentru Moldova)
teroriști musulmani	teroriști din rîndul musulmanilor-radicali
Islamul este o religie periculoasă	X (evitați categoric asemenea enunțuri – în urma Cruciadelor și colonizării Americii, Africii și Asiei în numele lui Hristos au decedat mult mai mulți oameni decît în urma tuturor atacurilor teroriste ale radicalilor-musulmani)
Moldova este țara ortodoxă / populația Republicii Moldova este ortodoxă	majoritatea locuitorilor Republicii Moldova se declară ortodocși
migranți ilegali, nelegali	migranți nedocumentați
refugiații / migrații au invadat Europa	se atestă o creștere majoră a numărului de refugiați / migrații în Europa
rusofoni	vorbitori de limba rusă

Fraze utile în principalele limbi minoritare din Moldova

ROMÂNĂ	RUSĂ	GAGAUZĂ	BULGARĂ	UCRAINEANĂ	ROMANI
Bună ziua!	Добрый день!	Zaman hair olsun!	Добър ден!	Доброго дня!	Mișto san!
Бунэ зиуа!	Dobrīi deni!	Заман хаир олсун!	Dobyr den!	Dobroho dnea!	Мишто сан!
Sunt bucuros / bucuroasă să mă aflu astăzi aici (cu voi)	Я рад/а находиться сегодня здесь (вместе с вами)	Băni sevenerim ani bu gün sizinnän barabarım (birliktiim)	Рад/Рада съм да бъда днес тук (със вас)	Я радий / рада знаходитись сьогодні тут (разом з вами)	Falma mișto te avau aghes case (tumența)
Сунт букурос / букуроасэ сэ мэ афлу астэзь аичь (ку вой)	la rad/a nahoditsa segodnea zdesi (vmeste s vami)	Бянь сенинерим ани бу гюн сизиннянь барабарым (бирликриим)	Rad/Rada sym da byda dnes tuk (sys vas)	la radīi / rada znahodītisi siohodni tut (razom z vami)	Фалма мишто те авая агес каче (туменца)
Aveți un oraș frumos / un sat frumos!	У вас красивый город / красивое село!	Sizdă pek gözäli kasaba / gözäli küü!	Вашият град е много красив! / Вашето село е много красиво!	У вас красиве місто / красиве село!	Situmi ek foru / ek gau șukar!
Авець ун ораш фрумос / ун сат фрумос!	U vas krasivii gorod / krasivoie selo!	Сиздя пекь гезяль касабя / гезяль кюю!	Vașiat grad e mnogo krasiv!/Vașeto selo e mnogo krasivo!	U vas krasivă misto / krasivă selo!	Ситуми ек фору / ек гау шукар!
Îmi face o deosebită plăcere să vă adresez câteva fraze în limba română	Мне доставляет особое удовольствие обратиться к вам с несколькими фразами на русском языке	Băni hodullanerim ani danișerim siză sizini ana dili-nizdyă, gagauz dilindyă	Имам особо удоволствие да се обрътя към вас с няколко фрази на български език	Мені приносить особливе задоволення звернутися до вас з кількома фразами українською мовою	Sima bari plăcerea te dau дума туса andi romani șib
Ымь фаче о деосебитэ плэчере сэ вэ адресез кытева фразе ын лимба ромыне	Mne dostavleaeet osoboie udovolstvie obratitsea k vam s neskolikimi frazami na ruskom iazike	Бянь ходулланерым ани данышерым сизя сизинь ана дилиниздя, гагауз дилиниздя	Imam osobo udovolstvie da se obrytea kym vas s nekolko frazi na bylgarski ezik	Măni prinositi osoblivă zadowo-lennea zvărnutisea do vas z kilikoma frazamî ukrainsikoiu movoiu	Сима бари плэчерея те дау дума туса анди романи шиб
Îmi place mult limba dvs. – este frumoasă și melodioasă!	Мне нравится ваш язык – он звучный и красивый!	Băni sevdim sizin dilinizi, o renkli hem gözäli!	Харесва ми вашият език – той е много красив и звучен!	Мені подобається ваша мова – вона звучна та красива!	Mangu dragu tumari șib – oi sili șukar tai bahtali!
Ымь плаче мулт лимба думнявоастрэ – есте фрумоасэ ши мелодиоасэ!	Mne nravitsa vaș iazik – on zvucinii i krasivii!	Бянь севдим сизин дилинизи, о ренкли хемь гезяль!	Haresva mi vașiat ezik – toi e mnogo krasiv i zvuchen!	Măni podobaetisea vașa mova – vona zvucina ta krasiva!	Мангу драгу тумари шиб – ой сили шукар тай бахтали!

ROMÂNĂ	RUSĂ	GAGAUZĂ	BULGARĂ	UCRAINEANĂ	ROMANI
Moldova este un stat multiethnic (și casa comună pentru toți locuitorii săi)	Молдова – это многонациональное государство (и общий дом для всех ее жителей)	Moldova cook milletlidevlet devlet (hem ev bütüni halk icin)	Молдова – това е многонационална държава (и обща къща за всичките нейни жители)	Молдова – це багато національна держава (і спільний дім для всіх її мешканців)	Moldova silu ek statu multi-ethnicu (silu ek ker vaş sea li manuşa)
Молдова есте ун стат мултиетник (ши каса комуна пентру тоць локуиторий сэй)	Moldova – äto mnogonaționalinoie gosudarstvo (i obščii dom dlea vseh eio jítelei)	Молдова чоок моллетли девлет (хемь евь бютюнь халк ичинь)	Moldova – tova e mnogonatsionalna dyrjava (i obshta kyshta za vsichki neini jiteli)	Moldova – ță batho naționalina dărjava (i spilinii dim dlea vsih ii mășkanțiv)	Молдова силу ек статус мултиетнику (силу ек кер ваш сеа ли мануша)
Vă invit să-mi puneți întrebări!	Пожалуйста, вы можете задавать мне вопросы!	Buyurun, danışın bana soruşlan!	Моля, можете да ме задавати въпроси!	Будь-ласка, вы можете ставить мені запитання!	Me ajiukiarav tumare puşimatar!
Вэ инвит сэ-мь пунець ынтребэрь!	Pojaluista, vi mo- jăte zădavati mne voprosi!	Буюрун, данышин бана сорушлан!	Molia, mojete da me zădavati vyprosi!	Budi-laska, vi mo- jătă staviti mâni zăpitannea!	Me ажюкиарав тумаре пушиматар!
Vă sunt recunoscă- tor / recunoscătoare pentru timpul dvs. (acordat acestei întruniri)!	Я вам признателен / признательна за ваше время (уделенное встрече)!	Saa olunuz, ani bulunduk sizin- nân birliktä!	Съм признателен/ признателна за вашият час (който сте го дали за срещата)!	Я вам вдячний / вдячна за ваш час (приділений зустрічі)!	Nais tumengî vaş tumari vre- mea (pi kadaoa kidipe)!
Вэ сунт рекуноскэтор / рекуноскэтоаре пентру тимпул думнявоастрэ (акордат ачестей ынтрунирь)!	la vam priznatelen / priznatelina za vaşă vremea (udeliionnoie vstrece)!	Саа олуруз, ани булуңдук сизиннянь бирликтя!	Sym priznatelen/ priznatelna za vaşi- at ceas (koito ste go dali za sreşeata)!	la vam vdeacinii / vdeacina za vaş ceas (pridilăni zustrici)!	Наис туменгы ваш тумари время (пи кадаоа кидипе)!
La revedere și cele bune (sunt încântat/ă de întrunire)!	До свидания и всего хорошего (я был/а рад/а нашей встрече)!	Kalin salicaklan! Băni kismetliim ani bulundum sizinnân!	До виждане и всичко хубаво (беших рад/рада да се видим)!	До побачення і всього найкращого (я був/була рада нашій зустрічі)!	Aşen devle- sa (cadaoa kidipe sas prea şukar)!
Ла реведере ши челе буне (сунт ынкынтат/э де ынтрунире)!	Do svidania i vsego horoşeva (ia bil/a rad/a našai vstrece)!	Калын салыжаклан! Бянь кисметлиим ани булуңдум сизиннян!	Do vijdane i vsiciko hubavo (beşih rad/ rada da se vidim)!	Do robaceneea i vsioho naikraşio- ho (ia buv/bula rada našii zustrici)!	Ашен девлеса (кадаоа кидипе сас пря шукар)!
Bine ați venit (la noi)!	Добро пожаловать (к нам)!	Noş geldiniz (biză)!	Добре дошли (при нас)!	Ласкаво просимо (до нас)!	Mişto aviline amendi!
Бине аць венит (ла ной)!	Dobro pojalovati (k nam)!	Хош гелдиниз (бизя)!	Dobre doşli (pri nas)!	Laskavo prosimo (do nas)!	Мишто авилине аменди!

Această publicație a fost elaborată de către asociația obștească „Centrul de Informare în domeniul Drepturilor Omului” (CIDO) în cadrul proiectului „Promovarea abordării bazate pe drepturile omului față de minorități în alegeri”. Proiectul este implementat cu sprijinul financiar acordat de Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare (SDC) și Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR), și implementat de către CIDO în colaborare cu Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității (CPEDAE) și Platforma Tineretului pentru Solidaritatea Interetnică (Platforma). Opiniile exprimate în această publicație sunt cele ale autorilor și nu reflectă în mod necesar opiniile SDC, OHCHR, CPEDAE și Platformei.